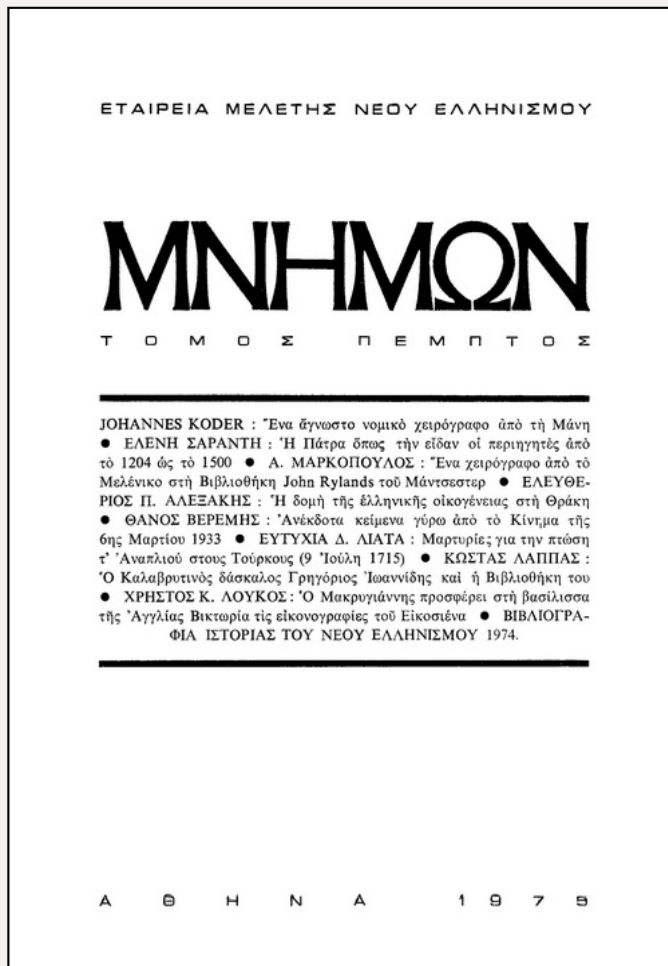

Μνήμων

Τομ. 5, 1975

ΕΝΑ ΑΓΝΩΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΝΗ

KODER JOHANNES

<https://doi.org/10.12681/mnimon.353>

Copyright © 1975

To cite this article:

KODER, J. (1975). ΕΝΑ ΑΓΝΩΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΝΗ. *Μνήμων*, 5, 1-6.
 doi:<https://doi.org/10.12681/mnimon.353>

JOHANNES KODER

ΕΝΑ ΑΓΝΩΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΝΗ *

Τὸν Μάιο τοῦ 1975, μετὰ τὴν εὐκαιρία μιᾶς ἐκδρομῆς στὴ χερσόνησο τῆς Μάνης, ἐπισκέφτηκα τὴν ἐρειπωμένη μονὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς Καταφυγιώτισσας, ποὺ βρίσκεται σὲ μιὰ ἀληθινὰ μαγευτικὴ θέση, στὴ βόρεια πλαγιὰ τοῦ ὄρους Μακρυλάκκωμα, περὶ τὰ 15 χμ. ΝΔ ἀπὸ τὸ Γύθειο¹. Ἀπὸ τὸ μοναστήρι αὐτὸ σώζονται σήμερα τὰ ἐρείπια τοῦ περιβόλου του καί, σὲ κακὴ κατάσταση, τὸ καθολικὸ, ἓνα ἐπίμηκες κτίσμα χωρὶς νάρθηκα μετὰ ὀκτάγωνο τροῦλλο, ποὺ στηρίζεται στοὺς πλάγιους τοίχους. Μέσα στὴν ἐκκλησίᾳ, καί πίσω ἀπὸ τὸ ξυλόγλυπτο εἰκονοστάσιο τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, βρῆκα ἓνα κουτὶ ποὺ περιεῖχε ἓνα ὡς τώρα ἄγνωστο χειρόγραφο μετὰ συλλογὴ Νομοκανόνων.

Τὸ μοναστήρι τῆς Καταφυγιώτισσας εἶναι τώρα ἰδιοκτησίᾳ τοῦ κ. Ἀριστομένους Κυριαζάκου, γεωργοῦ ἀπὸ τὸ χωριὸ Δροσοπηγῆ, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν γνώριζε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κώδικα. Τώρα τὸν ἔχει στὸ σπῆτι του καί εὐγενέστατα μοῦ ἐπέτρεψε νὰ τὸν ἐξετάσω. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχα καιρὸ νὰ μείνω ἐκεῖ γιὰ πολὺ, ὥστε νὰ μελετήσω τὸ χειρόγραφο λεπτομερειακά, ἢ περιγραφῆ μου θὰ εἶναι προσωρινὴ καί θὰ περιοριστῆ μόνο στὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα στοιχεῖα. Πάντως θὰ δείξω, νομίζω, στοὺς ἐδικούς ὅτι θὰ ἀξίζε ἢ ἐνασχόλησέ τους μετὰ τὸ νέο εὑρημα.

Πρόκειται γιὰ χαρτῶο χειρόγραφο, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀντιγραφή, ὅπως ἀναφέρεται στὸν κολοφῶνα τοῦ χειρογράφου, ὀλοκληρώθηκε τὸ 1713. Σ' ἓνα μεμονωμένο ὅμως φύλλο μετὰ σβησμένη ἀρίθμηση, ποὺ βρίσκεται μετὰ τὸ φ. 180, ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθη ἐνθύμηση : *εἶναι δὲ ἔτος ,αχγ. - σεπτεμβρίου κ'. τοῦτο τὸ ἔτος καὶ τὸν μῆνα ἐπαράλαβαν οἱ Βενέτικοι ὄλον τὸν μορέαν. Καθὼς εἶναι μᾶλλον ἀπίθανο ὁ γραφέας νὰ ἄρχισε τὴν ἀντιγραφή*

* Εὐχαριστῶ τοὺς κ. κ. Σπ. Τρωϊᾶνο καὶ Α. Μαρκόπουλο, Ἀθήνα, ὡς καὶ P. E. Pieler, Βιέννη, γιὰ τὶς πολύτιμες ὑποδείξεις τους.

1. Ἡ περιοχὴ ἀνήκει διοικητικὰ στὸ δῆμο Δροσοπηγῆς (πρῶην Τσεροβάς, πρβλ. M. V a s m e r, Die Slaven in Griechenland, Abh. Preuss. Akad. Wiss., phil. - hist. kl. 1941/12, Βερολίνο, 1941, 174) τοῦ νομοῦ Λακωνίας.

τοῦ χειρογράφου τὸ ἔτος 1690 καὶ νὰ τελειώσε τὸ 1713, εἰκάζουμε ὅτι τὸ σημείωμα αὐτὸ ὑπῆρχε στὸ χειρόγραφο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀντέγραψε ὁ κωδικογράφος μας. Ἄλλωστε, ὁ κατάλογος τῶν πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινούπολης, πὸν τελειώνει στὸ ἴδιο φύλλο, φθάνει ἐπίσης μέχρι τὸ 1690, δηλαδή ὡς τὴ δεύτερη πατριαρχία τοῦ Καλλινίκου Β' (1689 - 1693).

Ὁ κώδικας ἔχει διαστάσεις 29,8 × 22,8 ἐκ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 228 φύλλα μὲ 25 - 27 στίχους κατὰ σελίδα. Ἡ γραφή εἶναι ἀρκετὰ ἐπιμελημένη μὲ ἀρχικά καὶ ἐπίτιτλα ἐρυθρόγραφα. Γενικὰ ἡ κατάστασή του εἶναι κακή, ἰδιαίτερα μετὰ τὸ φ. 180, διότι ἔπαθε καταστροφὲς ἀπὸ τὴν ὑγρασία καὶ τὰ ποντίκια.

Τὸ χειρόγραφο περιέχει στὸ πρῶτο μέρος (φφ. 1 - 133) τὴν παράφραση τοῦ Νομοκάνονα τοῦ Μαλαξοῦ καὶ στὸ δεύτερο (φφ. 134 - 228) ἀποσπάσματα ἀπὸ ἄλλες νομικὲς συλλογές. Αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς τοῦ Μαλαξοῦ μὲ ἄλλα νομοκανονικὰ κείμενα σὲ ἐγχειρίδια πὸν γράφονταν γιὰ τὶς πρακτικὲς ἀνάγκες ἐπισκόπων μὲ δικαστικὰ καθήκοντα φαίνεται πὸς ἦταν πολὺ συνηθισμένος στὴ Τουρκοκρατία ².

Τὸ περιεχόμενον τοῦ κώδικα :

A) Παράφραση τοῦ Νομοκάνονα τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ

(κεφ. 1 - 383, φφ. 1 - 133)

1α - 17α Πίναξ σὺν θ(ε)ῶ ἀγίῳ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ καὶ βασιλικοῦ νόμου, ἀρχ. (1α) *Περὶ κριτοῦ, ὅτι νὰ εἶναι εἰς ὄλους συμπαθής...*, τελ. (17α) *τέλος τοῦ πίνακος καὶ τῶ θεῶ δόξα ἀμὴν 1713* (πρβλ. Indr. Leg., σ. 637 - 658) ³.

18α - 133β Νόμος ἐκκλησιαστικός τε καὶ βασιλικός, ἀρχ. (18α) *Περὶ κριτοῦ, ὅτι νὰ εἶναι εἰς ὄλους συμπαθής· καὶ νὰ μὴ δὲν πιστεῖται λόγους τινὸς χωρὶς ἀποδείξεως· κεφάλαιον ᾧ· Πρέπει τὸν κριτὴν τουτέστι τὸν ἀρχιερέαν νὰ μιμεῖται τὸν δίκαιον κριτὴν...*, (πρβλ. Indr. Leg., 659 - 929).

Εἶναι ἀξιοσημείωτο πὸς ὁ Νομοκάνονας τοῦ Μαλαξοῦ ἀρχίζει ἐδῶ χωρὶς τὸ συνηθισμένο του προοίμιον (πρβλ. π. X. Indr. Leg., 635 - 636).

B) Ἀποσπάσματα ἀπὸ ἄλλες νομικὲς συλλογές

(κεφ. 384 - 618, φφ. 134 - 228)

134α Σύντομος ἐκλογή νόμων πολιτικῶν καὶ βασιλικῶν γενομένη

2. Πρβλ. π.χ. τοὺς κώδικες τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, ἀρ. 1400 καὶ 2231 (βλ. Α. Πολίτη, *Ἑλληνικά* 25/1 (1972) 115 - 117 καὶ 28/1 (1975) 161 - 163).

3. Indreptarea Legii 1652, ἐδ. Acad. Republ. Pop. Romîne, Βουκουρέστι 1962.

παρὰ λέοντος καὶ κωνσταντίνου τῶν σοφῶν βασιλέων· κε(φάλαιον) τπδ' (πρβλ. I. - Π. Ζέπου II, 11)⁴.

134α - 165β Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Πόνημα» τοῦ Μιχαήλ Ἀτταλειάτου⁵, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ Προοίμιό του (Περὶ νόμων), ἀρχ. (134α)

*Ἐπὶ τῶν ἀνωτάτων χρόνων ὅτε ταῖς ὑπατεῖαις τῶν ῥωμαίων ὑπῆ-
κοον διηρθύνετο, οὐχὺπῆρχον ἔγραφοι νόμοι ἀλλὰ ἀγράφως οἱ πλείο-
νες ἔκειτο. Ὑστερον δὲ ἐκλεγέντες δέκα ἄνδρες ὧν ἦρχεν ἄπιος κλαύ-
διος συναγαγόντες τὰ τῆς ῥώμης νόμιμα σποράνδη γραφέντα ἐπετέλεσαν
5 τὸ δωδεκάδελτον καὶ μεταπεμφόμενοι καὶ ἀπὸ ἀθηνῶν οὓς ἦχον νό-
μους ἐκτεθειμένους παρὰ τοῦ σόλωνος καὶ τοῦ δράκοντος ἐρανισάμε-
νοι (πρβλ. Ἀτταλ. Προοίμ. α' - β' καὶ Ἀρμενόπ. I, 1, 1 - 2).*

*Εἶτα ἐλθόντες τινὲς σοφοὶ ὧν ἦρχε γάϊος ἑτέρας νομοθεσίας προσεπε-
τεθήκασιν μετὰ δὲ τούτους διάφοροι βασιλεῖς διατάξεις συνεγράψαντο ὡς
10 ἐδόκει αὐτοῖς συμφέροντας τῇ πολιτεία. Χρόνοις δὲ ὕστερον Ἰουστινια-
νὸς ὁ βασιλεὺς τὰς διεσπαρμένας ἐκθέσεις συναγαγὼν καὶ σοφῶς ἰδιο-
ρθμήσας ἐν πεντήκοντα βιβλίοις ἀνήγαγε δίγιστα ταῦτα καλέσας (πρβλ.
Ἀτταλ. Προοίμ. γ' - ε' καὶ Ἀρμενόπ. I, 1, 3 - 4).*

*Τελευταῖος δὲ πάντων λέων ὁ σοφὸς σκοπήσας καὶ συνάψας τὰ διε-
15 στώτα εἰς ἓν συνεκεφαλαίωσε ἐν ἑξ τεύχεσιν καὶ ἐν βιβλίοις ἐξήκοντα.
Καὶ μετὰ τοῦτον πολλοὶ τῶν βασιλέων καθολικοὺς < μὲν > νόμους οὐκ
ἐξέθεντο, νεαρὰς δὲ καὶ διατάξεις καὶ χρυσοβούλους λόγους, εἰς ἃ δέον
ἠγήσαντο, πεποιήκασιν. καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παρὸν ὡς ἐν συντόμῳ...
(πρβλ. Ἀτταλ. Προοίμ. ζ' καὶ Ἀρμενόπ. I, 1, 6 - 8).*

*Τελ. (165α) εἰ δὲ πολλοὶ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ εὐρεθῶσιν κατὰ τὸν (165β)
τῶν προσώπων ἀριθμὸν μεταξὺ αὐτῶν ἢ κληρονομία διαιρεθήσεται (πρβλ.
Ἀτταλ. LIV 8 καὶ Ἰουστινιανοῦ Νεαρ. 118, 2).*

165β - 171β Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Νόμο Γεωργικὸ καὶ τὸν Ἀρμενό-
πουλο, ἀρχ. (165β) *Χρῆ τὸν γεωργὸν ἐργαζόμενον τὸν ἴδιον ἀγρὸν, εἶναι
δίκαιον καὶ μὴ παρορῶζει αὐλακας τοῦ πλησίον...* (πρβλ. I. - Π. Ζέπου II
65), τελ. (171β) *οὐδεὶς δύναται τοὺς κληρονόμους τοῦ τελευτήσαντος πρὸ
τῶν ἐννέα ἡμερῶν ἐν αἷς πενθοῦσιν, ἐνάγειν ἢ παρενοχλεῖν· τὰ γὰρ πραττό-
μενα πρὸ τῶν θ' ἡμερῶν παρὰ τῶν πενθούτων οὐκ ἔρρονται (πρβλ. Ἀρμε-
νόπ. V, 13, 1 καὶ Ἰουστινιανοῦ Νεαρ. 115, 5, 1).*

171β - 173α (;) Ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς Στρατιωτικὸς Νόμους, ἀρχ.
(171β) *Οἱ ἐπ' ἀτιμία ἐξοιασοῦν αἰτίας ἐκπεσόντες τῆς στρατείας, οὐδὲ μίαν*

4. I. - Π. Ζέπου, *Jus Graecoromanum*, τ. II, Νομοθεσία Ἰσαύρων καὶ Μακεδόνων, Ἀθήνα 1931.

5. Μιχαήλ τοῦ Ἀτταλειάτου, Ποίημα Νομικόν, ἔκδ. I. - Π. Ζέπου, τ. VII, 415 - 497, πρβλ. καὶ Konstantin Harmenopoulos, *Manuale Legum sive Hexabiblos*, ed. G. E. Heimbach, Λειψία 1851.

τιμὴν δύνανται ἔχειν ἢ πράττειν (πρβλ. I. - Π. Ζέπου II, 76), τελ. κολοβ. (172β) ἐὰν δὲ εὖρη ζῶον ἢ ἄλλον εἶδος μικρὸν ἢ μέγα, καὶ μὴ φανερώση αὐτό, καί... (πρβλ. I. - Π. Ζέπου II, 79).

Τὰ φύλλα 173 καὶ 174 λείπουν.

173α (;) - 180α Ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς Ναυτικούς Νόμους, ἀρχ. κολοβ. (175α)... μετὰ δὲ ὀκτὼ ἔτη συμβῆ ἀπώλειαν γενέσθαι ἢ πυρκαϊάν, ἢ διαρπαγὴν βαρβάρων, τῶν τόκων διάλυσις γενέσθω κατὰ τὸν ῥόδιον νόμον... (πρβλ. Ashburner 4 καὶ Βασιλ. LIII, Appendix)⁶, τελ. (180α) ὁ ἰδιωτικὸν φορτίον ἐπιτιθεὶς τῷ δημοσίῳ καὶ ἀναγκάζων ἐπιτοῦτο τὸν ναύκληρον, μὴ μόνον ζημιούσθω, καὶ ἐπὶ τὸ νανάγιον κινδυνεύτω, ἀλλὰ καὶ ἀσστηρῶς τιμωρείσθω. τέλος τοῦ ναυτικοῦ νόμου. (Ashburner 46 - 47, Appendix E).

Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀνήκει θεματικὰ στὸ βιβλίον LIII, 1 τῶν Βασιλικῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώθηκαν ὡς τώρα μόνον λίγες παράγραφοι, καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ λατινικὸ κείμενο τοῦ Κώδικα τοῦ Ἰουστινιανοῦ XI, 5⁷.

180β - 227β Διάφοροι χρονολογικοὶ πίνακες καὶ μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ νομοκάνονες, ἀρχ. (180β) Ἐκλογή ἀπὸ τῶν χρονικῶν διαστημάτων ἀπὸ μιᾶς ὥρας καὶ ἡμέρας ἕως ἑτῶν ἑκατόν. Τὸν ἐνιαυτὸν ἀριθμοῦμεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν... (Ἐκλογή ἀπὸ τὶς «Ροπές», πρβλ. I. - Π. Ζέπου III, 277).

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ κώδικα εἶναι σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση. Τὰ φύλλα εἶναι ἀνακατωμένα καὶ ἡ γραφή, ἰδιαίτερα τῶν ἀριθμῶν στὴ σελιδοποίηση, ἔσβησε ἀπὸ τὴν ὑγρασία. Μερικὰ φύλλα εἶναι καταφαγωμένα ἀπὸ τοὺς ποντικούς ἐνῶ ἄλλα ἔχουν καταστραφῆ.

228α Κτητορικὸ καὶ χρονολογικὸ σημεῖωμα :

Τὸ παρὸν νόμιμον ἐγράφη μὲν μετὰ πόνου πολλοῦ² διεξόδου δὲ καὶ δαπάνης τοῦ θεοφιλεστάτου λογιωτά³ του τε καὶ θεοπροβλήτου ἐπισκόπου τῆς ἀγιωτάτης ἐπισ⁴ κοπῆς καρνουπόλεως κ(υρίο)ν κὺρ Μακαρίου ἐκ χώρας⁵ κουτούφαρι· ὅποιος δὲ βουληθῆι ποτὲ τῶν καιρῶν νὰ ἀπο⁶ ξενώση καὶ ἀλλοτριώση αὐτό, ἐκ τῆς ἰδίας ἐξουσίας⁷ τοῦ αὐτοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιερέως χωρὶς θελήσεως καὶ⁸ εἰδήσεως αὐτοῦ εἶη κατηραμένος καὶ ἀσυνχώρητος⁹ ἀπὸ θ(εο)ῦ κ(υρίο)ν παντοκράτορος· καὶ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ὡς ἰε¹⁰ ρόσυλος παραδοθήσεται· εὖροι δὲ καὶ τὴν ὑπεραγίαν θ(εοτό)κον¹¹ μαχομένην

6. W. Ashburner, Νόμος Ροδίων Ναυτικός — The Rhodian Sea Law, Ὁξφόρδη 1909· Basilicorum libri LX. Series A, vol. VII. Textus librorum LIII - LIX edd. H. J. Scheltema - N. van der Wal, Groningen—s-Gravenhage 1974.

7. Cod. Justin. XI, 5 (ed. Krüger 429), «Ne quid oneri publico imponatur» τοῦ χρόνου 395 : «Oneri publico sarcinam privatam ne quis imponat nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum onus aliqua necessitate compellere. hoc enim facto atque commisso non in dispendium solum atque naufragii damnnum tenebitur obligatus, verum etiam publicae coercitionis cuperietur vigorem». Πρβλ. Ashburner ἔ. ἄ. 125.

έν τῇ ἡμέρα τῆς κρίσεως· ἔστω δὲ καὶ ἀφορισ¹² μένος παρὰ τῆς ἀρχιεροσύνης αὐτοῦ· ἔτος τῆς χ(ριστο)ῦ ἔναν(θρωπ)ήσεως¹³ ,αψιγ' έν μηνί ὀκτωβρίου κη'¹⁴ οἱ ἀναγινώσκοντες ἔρρωσθε·¹⁵ καὶ ὑπὲρ τοῦ γραφάντος εὔχεσθε·¹⁶ ἔχει μὲν ὁ παρὼν βασιλικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς νόμος¹⁷ κεφάλαια 618 καὶ φύλλα 228.¹⁸ δόξαν τῷ θεῷ τῷ δόντι ἀρχὴν καὶ τέλος¹⁹ 1713 ὀκτωβρίου 28.

Πρόκειται λοιπὸν γιὰ τὸν Νομοκάνονα τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Καρυούπολης. Τὰ ἐρεῖπια τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ βρίσκονται κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Βαχό, τρία περίπου χμ. δυτικὰ ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Καταφυγιώτισσας, ὅπου βρισκόταν ὡς τώρα ὁ κώδικας. Ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Καρυούπολης ἀνῆκε στὴ μητρόπολη τῆς Λακεδαίμονος καὶ γιὰ πρώτη φορὰ τεκμηριώνεται στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 15οῦ αἰῶνα⁸. Ὁ ἐπίσκοπος Μακάριος δὲν ἦταν ὡς τώρα γνωστός⁹. ἡ πατρίδα τοῦ Κουτούφαρι ταυτίζεται χωρὶς δυσκολία μὲ τὸ σημερινὸ χωριὸ Κουτήφαρι, 26 χμ. ΒΔ τῆς Καλαμάτας.

228β Ποίημα σὲ δεκαπεντασύλλαβους τοῦ γραφέα τοῦ κώδικα. Πρόκειται γιὰ τὸν ἱερομόναχο Ἄγοραστό, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στὰ Κύθηρα, ἐνῶ ἡ οἰκογένειά του κατάγεται ἀπὸ τὴ Κρήτη¹⁰.

[Ἐτελεῖ] ὠθη [τὸ] παρ[ὸν] με τοῦ θεοῦ τὴν χάριν
καὶ θέλει λάβῃ τὴν χαρὰν ἐκεῖνος ποὺ τὸ πάρη
γιατὶ ἔχει ἐρωταπόκρισεις ὁμορφαῖς συνηγμέναις
[μ] ἐ κρίσεις καὶ ἀποφασαῖς ἀπλήν φράσιν γραμμένας
5 [Ἐχε] ι κανόνες θαυμαστοὺς καὶ τῶν ζ' συνόδων
[θει] ὠδω[ν] τὲ ἱεραρχῶν καὶ θείων ἀποστόλων
[καὶ νόμους] τοὺς πολιτικὸς τῶν πάλαι βασιλείων
πατριαρχῶν ἀποφασαῖς τῶν παλαιῶν καὶ νέων
πολλὰ εἶναι ὠφέλιμον εἰς προεστοὺς ποιμένας

8. H. G e l z e r, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, Abh. Bayer. Akad. Wiss., phil. Cl. 21, Μόναχο 1901, 635 (IX, 256 - 259) : Ὁ Λακεδαιμονίας τῆς Πελοποννήσου ἔχει ταύτας· τοῦ Ἀμυκλῶν, τοῦ Καρυουπόλεως καὶ τοῦ Βρεστένης. Πρ. R. J a n i n, Caryopolis, Dict. Hist. Géogr. Eccl. 11 (1949) 1245.— Τὸ χωριὸ ὅμως εἶναι πολὺ παλαιότερο· μαρτυρεῖται στὶς ἀρχὲς τοῦ ἑνατοῦ αἰῶνα, ὅπως δηλώνει ὁ βιογράφος τοῦ Φιλαρέτου τοῦ Ἐλεθμονος Νικήτας «...συνεγραμμένη τὸν βίον αὐτοῦ ἔτους ,στλ' έν ἐξορία ὦν έν Πελοποννήσῳ, έν Καριουπόλει» (πρβλ. M. - H. F o u r m y - M. L e r o y, La vie de S. Philarète, Byzantion 9 (1934) 165, 27 - 29).

9. Πρβλ. Ὁρθοσκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια 7 (1965) 379.

10. Ἀπὸ ἐγγραφοῦ τοῦ Ἀρχείου Κυθήρων γνωρίζουμε ὅτι ὁ παπὰς Μάρκος Ἄγοραστός (πατέρας τοῦ κωδικογράφου μας ;) βρίσκεται στὰ Κύθηρα τὸ 1680. Βλ. Χ ρ ὶ σ α ς Ἀ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, Πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Κρήτη στὰ Κύθηρα, Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν 39 - 40 (1972 - 73) 521.

6 *Johannes Koder : "Ένα άγνωστο νομικό χειρόγραφο από τή Μάνη*

- 10 *διατίται ὠρεώτατον ὀποῦ δὲν τό χε καθ' ἑνας.
Καὶ ἀθὲς γὰ μάθης τίς ἐστὶν ὁ γράψας τὸ βιβλίον,
Ἄγοραστὸν τὸν λέγουσιν ἐκ τῆς νήσου κυθύρας.
γέννημα θρέμμα τοῦ νησιοῦ μὰ ἐκ γονέων ξένων
ἐκ τῆς περιφημου κρητὸς κατάγεται τῶν γένων*
- 15 *πάντων ἐλαχιστότερος τῶν ἱερομονάχων
καὶ δέεται καθημερινῶς διὰ ὑγίαν πάντων
καὶ ὄσοι τάποκτῆσεται καὶ ὄσοι τὸ διαβάσται
παρακαλῶ σᾶς δουλοικῶς [ἐμ] ἑνα με θυμάσται.*